

Lusthuset på Virbo

Antikvarisk projektering

Virbo, Fittjehammar 5:1, Misterhults socken, Oskarshamns kommun, Småland

Magnus Johansson

Kalmar läns museum

Byggnadsantikvarisk rapport april 2017

Kalmar läns museums bebyggelseenhet

Kalmar läns museums bebyggelseenhet utför antikvarisk medverkan vid förändringar och renoveringar av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse/ bebyggelsemiljöer. Flera medarbetare är också certifierade som sakkunnig kontrollant av kulturvården enligt Plan- och bygglagen.

Kalmar läns museum kan även erbjuda expertis inom exempelvis land- och marinarkeologi, konservering och kulturmiljöpedagogik.

www.kalmarlansmuseum.se

Lusthuset på Virbo

Antikvarisk projektering

Virbo, Fittjehammar 5:1, Misterhults socken, Oskarshamns kommun, Småland

Författare	Magnus Johansson
Foto	Författaren
Granskad av	Richard Edlund
Layout	Stefan Siverud
Diarienummer	Lst dnr: 434-7532-16, Klm dnr: 31-108-17
Utgivare	Kalmar läns museum 2017
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket.
Utförd av	Kalmar läns museum, Bebyggelseenheten
Kontaktperson	Liselotte Jumme
Beställare	Magnus och Ulrika Klintheim

Karta över Kalmar län med platsen markerad.

Inledning och bakgrund

Kalmar läns museum har fått i uppdrag av ägarna att göra en antikvarisk projektering inför kommande renovering av lusthuset. Länsstyrelsen Kalmar län har beslutat om bidrag till ägarna för arbetet med projekteringen. Projekteringen ska enligt länsstyrelsens beslut utföras skriftligt och med bilder, och den ska redogöra för nuläget i fråga om material och hantverksutförande. Undersökning av lusthuset har gjorts på plats av Bo Djurstedt, timmerman, och Magnus Johansson, byggnadsantikvarie.

Lusthuset/trädgårdspaviljongen ligger i trädgården som tillhört Virbo säteri. I början av 1600-talet tillföll Virbo Peder Mickelsson Hammarskjöld vars ätt länge var en av de största jordägarna i mellersta Kalmar län. Den karolinska herrgårdsanläggningen ligger vid Viråns mynning med trädgårdar på både norra och södra sidan av ån. Lusthuset ligger som avslutning mot söder i anläggningens huvudaxel. Manne Hofren beskriver i "Herrgårdar och boställen" den del av trädgården där lusthuset ligger som fruktträdgård. Han beskriver att trädgården varit sluten och omgiven av ett högt tätt plank med port och med lusthuset som fond i slutet av den bredare mittgången. Planen var geometriskt uppdelad i enkla kvarter i vilka fruktträden stod. Anläggningen är av hög ålder och beskrevs redan år 1767 vara "gammal och förfallen". Manne Hofrén daterar trädgårdspaviljongen till ca 1730. Under början av 1900-talet avstyckades den södra delen av trädgården och på platsen låg en handelsträdgård med tillhörande växthus. Efter att handelsträdgården upphört har området växt igen men röjs nu upp av de nya ägarna. Det äldsta kända fotografiet på lusthuset är från 1920-talet, några andra äldre avbildningar är inte kända. I början av 1900-talet omnämns att lusthuset användes som redskapsbod.

Lusthuset med tillbyggnad mot väster, 1970-talet. Växthus till handelsträdgården skymtar till vänster.

Lusthuset med panel på norra fasaden, 1970-tal.

Lusthuset på 1920-talet. Notera att fasaden inte har brädpanel.

Beskrivning – nuvarande skick och historiska spår

Lusthuset är i förhållandevis gott skick med begränsade och inte akuta rötskador i stommen. Takets spåntäckning behöver dock åtgärdas. Det allra mesta av stommen är original, endast ett fåtal lagningar och ändringar har gjorts genom åren. Störst skador har uppkommit genom att taket varit otätt och skador har då uppstått på hammarband och sparrarnas nederdel.

Lusthusets timmerstomme står på fyra hörnstenar, med kallmurad fyllning av gråsten emellan. Stommen är timrad av furu i fyrkantsskrätt timmer med dubbelhaksknutar. Hammarbandet är inte fyrkantsskrätt utan består av rundtimmer. Grundplanen är något djupare än den är bred, ca 5,8 x 4,6 meter och 13 stockvarv hög. Golvet består av ospåntade bräder som vilar på 7 golvbjälkar. Golvbjälkarna vilar på upplag av stenar direkt på marken, och de är inte förbundna med syllen utan golvet utgör en fristående konstruktion i förhållande till timmerstommen.

Den nedre flackare delen av taket bärs upp av rafter som vilar på tvärbjälkar som vilar infällda i hammarbandet. Mellan hammarbandet och väggens översta timmervarv finns tvärbjälkar. I dessa har ett nu försvunnet innertak varit spikat. Två av tvärbjälkarna är något grövre, för att bära upp de fyra långa bjälkarna som utgör spirans stomme. Var och en av spirans långa bjälkar stabiliseras av två bjälkar eller rafter till den flackare nedre delen av taket. (Se foton med kommentarer) Taket är täckt av sågat stickspån som är spikat på svall av återanvända brädor. Spånen är lagda för tätt så att de har rest sig när de svällt. Ännu syns inget läckage på undersidan av taket, men det är en tidfråga innan taket inte längre håller tätt. Vid den senaste omläggningen av taket kortades spiran

Takbjälkar som bär upp spiran. Återanvända brädor i svallet.

och försågs med täckbrädor vilket gjort spirans siluett mer tjock och satt än tidigare.

Inne lusthuset finns en ålderdomlig men förmodligen inte ursprunglig hyllkonstruktion. Hyllans vertikala stolpar är fästa vid tvärbjälkarna. I och med att det sydöstra hörnet av timmerstommen har ruttnat och sjunkit ihop så bärs tvärbjälken där upp av hyllstolpen istället för att vila på hammarbandet. Ingen övrig inredning finns bevarad, förutom vaga spår av bågar i vit färg på väggarna. Kan vara spår av tidigare väggbeklädnad.

Notera den snedsågade fönsteröppningen utan sedvanlig gât för fönsterkarm. Östra väggen.

Byggnaden är tillkommen vid ett tillfälle och har inte genomgått någon större ombyggnad eller renovering. Dock finns några äldre byggnadshistoriska spår att värna om vid det framtida underhållet av byggnaden. Dessa är:

- De fyra hålen efter byggnadsställning på södra sidan.
- De igensatta fönsteröppningarna på östra och västra sidan.
- Igensättningar under fönstren på norra sidan, som överensstämmer med nederkanten på de igensatta öppningarna på sidorna.
- Invändiga bjälkar med spikhål, som burit upp ett innertak.
- De vita bågarna på insidan av väggarna, som kan ge vägledning till hur interiören sett ut.

Golvbjälkar vilar på upplag av sten direkt på marken. Inga synliga rötskador.

Tvärbjälkarna vilar inte längre på timret utan stöttas upp av hyllkonstruktionens stolpar. Notera de vaga spåren av bågar på väggen.

Åtgärder

Grunden

Stäng till den kallmurade grunden genom att stapla upp stenar som rasat. Komplettera med ny fältsten om den gamla inte räcker. Jord och sten grävs bort ner till berget vid det sydöstra hörnet.

Timmerstommen

Timmerlagning utförs på de ställen som framgår av fasadskisserna. Gammalt eller motsvarande torkat nytt tätvuxet furutimmer ska användas. På de ställen där hela stocken byts görs skarven halvt i halvt. Ytan bilas för hand till samma utseende som kringliggande ytor. Hammarbandet på södra sidan bytes mot rundtimmer av tätvuxen furu likt befintligt.

Det sydöstra hörnet höjs med domkraft. För att göra det måste stolparna till hyllkonstruktionen inne i lusthuset kortas av. (se foto)

Buktande del av väggen på östra riktas upp och stötts av en ny följare på insidan. Följaren görs av furu och ytan handbilas. Fästs från insidan med bultar.

Ny tröskel av ek tillverkas. Utformas så att regnvatten rinner utåt.

Tak

Svall av återanvända sågade brädor har inga synliga rötskador utan kan behållas. Taktäckningen av sågat stickspån är i dåligt skick och behöver bytas. Som en provisorisk lösning kan man justera de spån som rest sig och därigenom förlänga livet på taket. Inom några år är det nödvändigt att byta hela spåntäckningen. Sågade stickspån av furu skall användas. Spånen ska läggas tätt kant i kant på spirans hörn så att täckbräda ej behövs där. Spiran förlängs till sin ursprungliga höjd. Spetssågade spån i spirans nederkant ska användas enligt tidigare utförande som framgår av äldre fotografier (se foto). Taket stryks med trätjära.

Invändig igensättning av tidigare fönsteröppning i västra fasaden.

Spetssågade stickspån längst ner på spiran. Detalj från foto från 1920-talet.

Spåntaket lades för tätt vid senaste omläggningen. När träet blir blött sväller det och reser sig från underlaget.

Golv

Lagning av rötskadat virke innanför dörren 1-2 brädor. Ospåntat, hyvlat furuvirke av samma dimensioner som befintligt används. Skarven läggs ovanför närmaste golvbjälken.

Övrigt

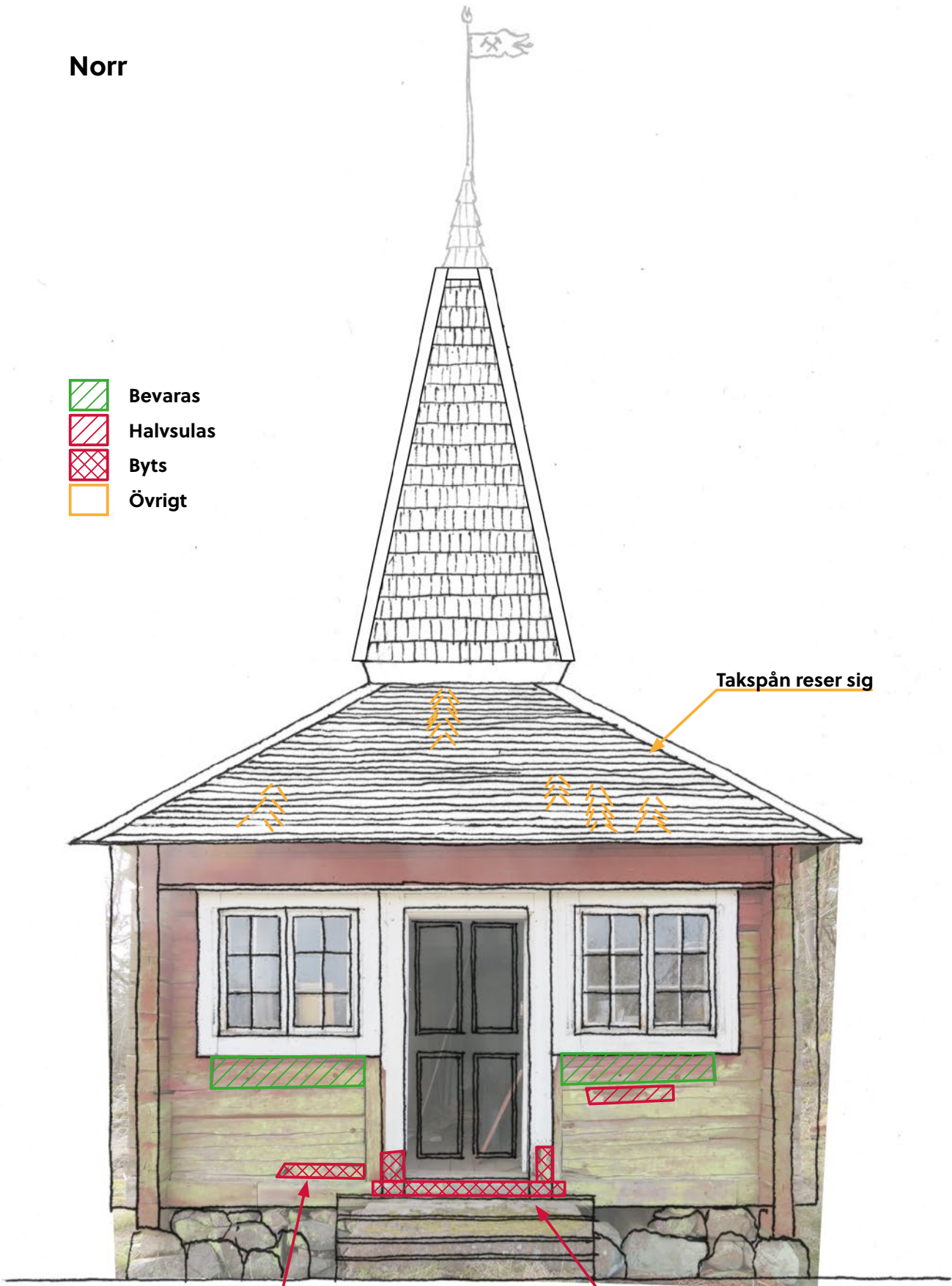
Nederdel av dörrfoder kompletteras, lika intilliggande. Vid ommålning målas timret med äkta Falu rödfärg i den äldre ljusröda kulören. Dörr och foder målas med vit linoljefärg.

Rötskador i golvet.

Norr

- Bevaras
- Halvsulas
- Byts
- Övrigt

Taksån reser sig

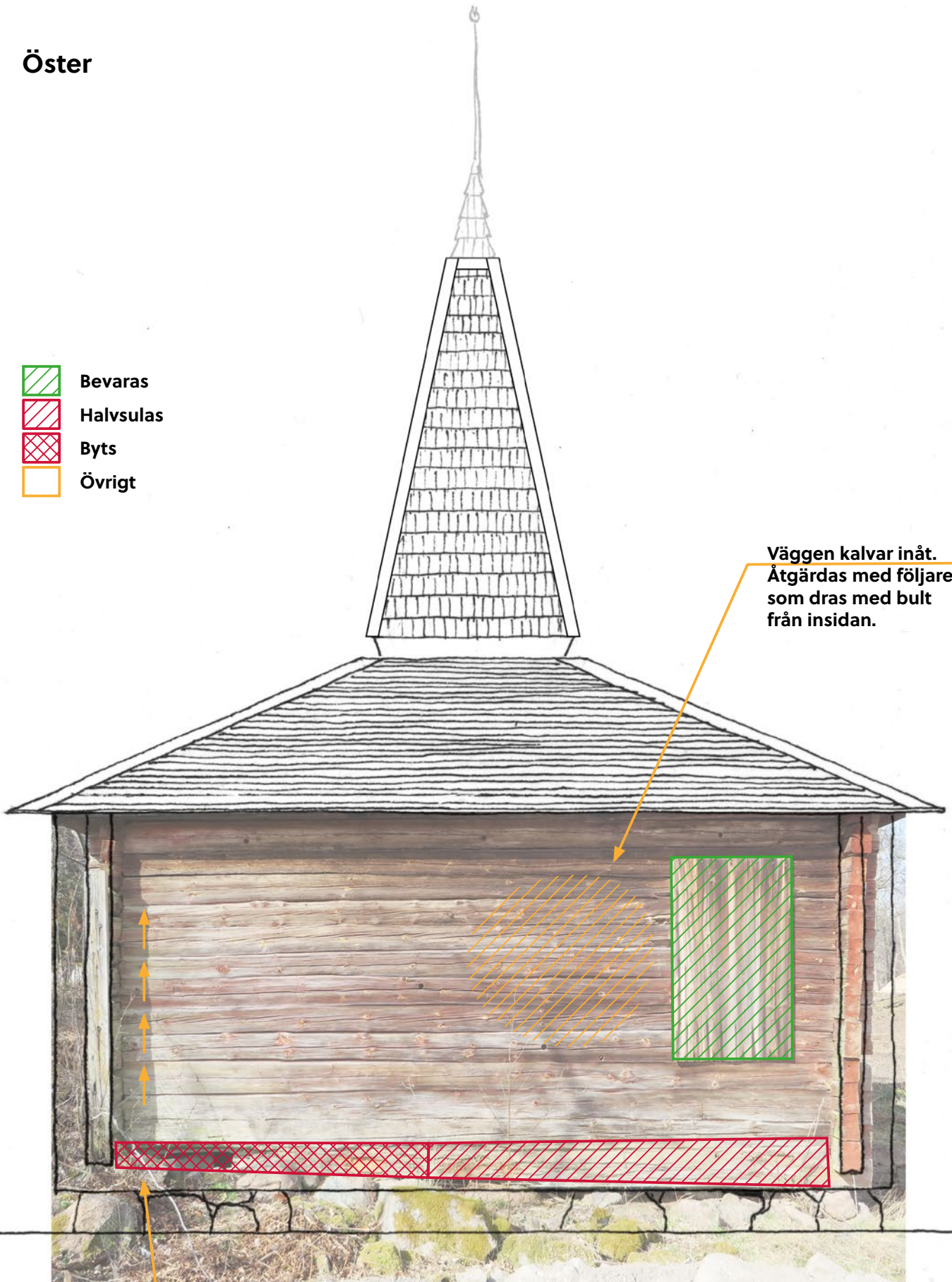
Gammal lagning förnyas

Dörrfoder kompletteras.
Syllstock byts. Ny tröskel
av ek.

Öster

- Bevaras
- Halvsulas
- Byts
- Övrigt

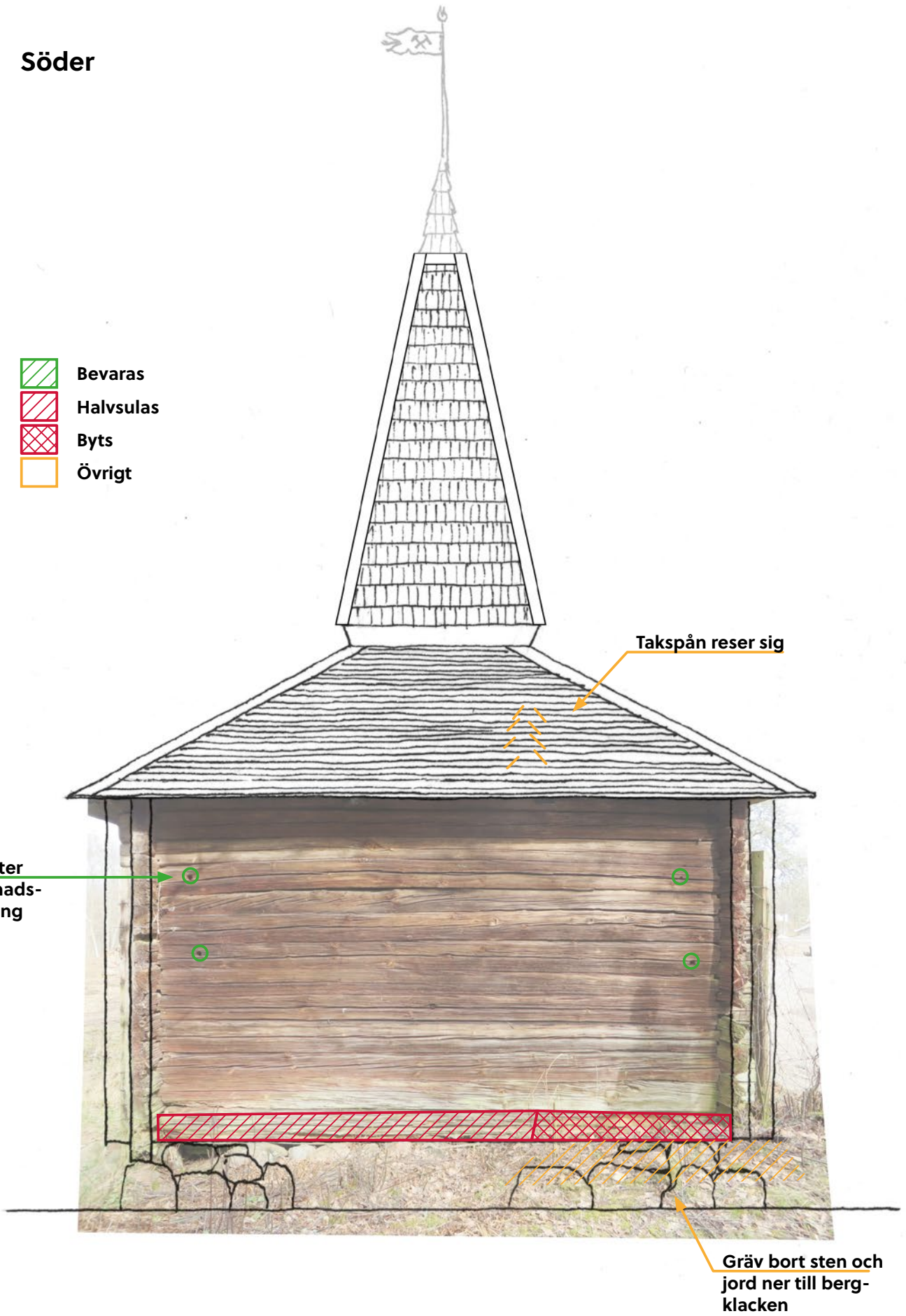
Väggen kalvar inåt.
Åtgärdas med följare
som dras med bult
från insidan.

Hörnet lyfts c:a 10 cm
med domkraft

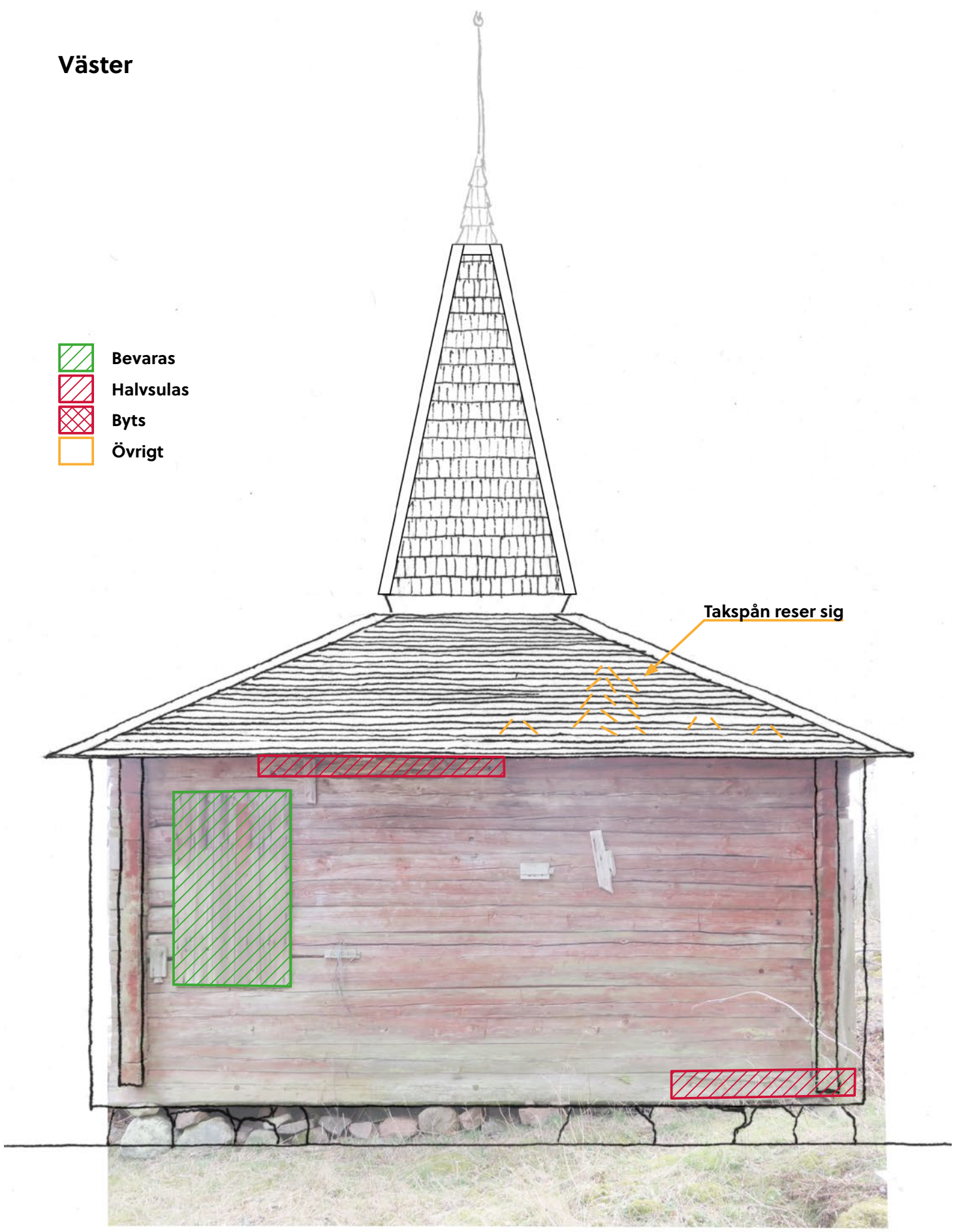
Söder

- Bevaras
- Halvsulas
- Byts
- Övrigt

Väster

- Bevaras
- Halvsulas
- Byts
- Övrigt

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

